

Die uw jeugd vernieuwt als die van een arend

De Reformatie

Weekblad tot ontwikkeling van het gereformeerde leven

Wie doet wat?

Terugblik op de regiobijeenkomsten van de Theologische Universiteit I

In het afgelopen voorjaar heeft de Theologische Universiteit zes regiobijeenkomsten georganiseerd. Daarin werd met name gesproken over de vraag wat voor dominees de kerken in de nabije toekomst nodig hebben. Moet het werk dat in de kerk gedaan wordt misschien anders verdeeld worden tussen predikanten en andere gemeenteleden?

G. Kwakkel ■

In dit nummer

<i>Kerkelijk leven</i> - G. Kwakkel Wie doet wat?	705
<i>Meditatief</i> - J. Slotman Waar blijft God?	709
<i>Wandelen met God</i> - B. Luiten Kun je kiezen?	710
<i>Voetnoten</i> - K. de Vries Bottenbley en de wederkomst	712
<i>Achtergronden</i> - H. Veldman De hoge roeping van K. Schilder voor, tijdens en na 1940/45	713
<i>Uit de kerken</i>	715
<i>Samenleving</i> - J. Westert Schade omdat je bestaat	716
<i>Kunst</i> - J.M. de Jong Calvijn, cultuur en creativiteit	719
<i>Synode-impressies</i> - L.E. Leeftink Eenheid in de kerk, in het huwelijk en in de lof tot God	722
<i>Persbericht</i> Bijbelse plaatsen	724

Wie gaan er aan het werk en wat doen zij dan? In twee artikelen wordt teruggekeken op de regiobijeenkomsten. Dit eerste artikel gaat over de achtergrond en de opzet van de bijeenkomsten.

Herkenbare vragen

Wat moet een dominee allemaal doen? Wat kan hij beter aan anderen overlaten? Hij moet voorgaan in de erediensten. Hij moet preken en de sacramenten bedienen. Hij moet catechisatie geven en gemeenteleden bezoeken. Hij moet deelnemen aan het kerkenraadswork. Hij moet taken vervullen voor het kerkverband. Maar hoeveel uren catechisatie moet hij geven? Hoeveel uren kan hij aan anderen overlaten? Mag hij voorrang geven aan cursussen voor belijdende leden? Mag je van hem verwachten, dat hij de gemeenteleden toerust voor het evangelisatiewerk? Waar liggen de grenzen van zijn verplichting om pastorale bezoeken af te leggen? Moet hij voortrekker zijn bij het ontplooiën van activiteiten in het kader van gemeenteopbouw? Moet hij voorzitter van de kerkenraad zijn, zowel smal als breed? En hoeveel uren mag hij claimen voor zijn gezin (als hij dat heeft) en voor vrije tijd? Veel vragen, te veel om in een of twee artikelen

te beantwoorden. Dat is dan ook niet de bedoeling van deze artikelen. Ik som deze vragen hier alleen op om duidelijk te maken dat er vragen gesteld worden over de invulling van het ambt van de predikant. De gestelde vragen zullen door vele lezers van dit blad herkend worden. Zij blijken onder ons te leven.

Er is genoeg reden tot bezinning op het takenpakket van de predikant. En op de vraag hoe zijn taak zich verhoudt tot die van andere ambtsdragers en gemeenteleden. Dus de vraag naar de afgrenzing van zijn werk.

Variatie binnen één kader

Uiteraard hoeven wij niet van de grond af aan te beginnen. In de Bijbel, vooral in het Nieuwe Testament, vinden wij heel veel aanwijzingen over de ambten, taken en functies die kunnen bijdragen aan de opbouw van de gemeente van Christus. Als gereformeerde kerken hebben wij daaruit geconcludeerd, dat er drie ambten nodig zijn. Artikel 30 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis zegt het zo: "Er moeten dienaars of herders zijn, om Gods Woord te prediken en de sacramenten te bedienen, ook opzieners en diakenen, om met de herders een raad van de kerk te vormen". Dat hebben wij met elkaar als gereformeerde kerken vastgelegd. Binnen dat kader willen wij werken.

wat een predikant deed en wat er van hem verwacht werd, verschilde van tijd tot tijd

Een nadere uitwerking van het kader is te vinden in de kerkorde. Van de 84 artikelen van onze huidige kerkorde gaat bijna een derde (art. 2-27 om precies te zijn) over de ambten. Maar de gereformeerde kerkorde is geen wet van Meden en Perzen. Het laatste artikel, artikel 84, bepaalt heel nuchter: "Wanneer dit in het belang van de kerken is, behoren ze" (d.w.z.: de artikelen van de kerkorde) "gewijzigd, aangevuld of verminderd te worden". Waarbij dan wel geldt, dat alleen de generale synode dit mag doen. Daarbij moeten de grenzen die de Schrift wijst, in acht genomen worden. Maar dat is zo vanzelfsprekend, dat artikel 84 KO dat er niet eens bij zegt. Iets dergelijks zou je kunnen zeggen over de bevestigingsformulieren. De invulling die daarin aan de ambten gegeven wordt, kan veranderd worden. Zolang als het onderwijs dat de Here ons in zijn Woord geeft volledig gehonoreerd wordt. Artikel 30 van de Nederlandse Geloofsbelijdenis is geformuleerd in de zestiende eeuw. De Dordtse Kerkorde volgde aan het begin van de zeventiende eeuw. Daarmee was een duidelijk kader vastgelegd voor het werk van de predikant. In de loop van de daaropvolgende eeuwen bleek dat kader nog heel wat mogelijkheid voor verandering en ontwikkeling te bieden. Wat een predikant deed en wat er van hem ver-

wacht werd, verschilde van tijd tot tijd (zie het boek van G. Heitink, *Biografie van de dominee, Baarn: Ten Have, 2001*). En niet alleen de tijd maakt verschil, ook de plaats. Het takenpakket en de week-indeling van een ervaren predikant in een grote gemeente ziet er anders uit dan die van een kandidaat in zijn eerste gemeente. De ambten, zowel dat van de predikant als die van de ouderlingen en diakenen, zijn voortdurend in ontwikkeling.

Mooie en minder mooie ontwikkelingen

Nadenken over de invulling van het ambt van de predikant is geen nieuwigheid, die pas de laatste tijd opgekomen is. Vandaag is er eens te meer reden daar aandacht voor te vragen. Het is bepaald niet voor niets dat vragen over invulling en afgrenzing onder ons blijken te leven. De achtergrond hiervan wordt voor een deel gevormd door minder fraaie ontwikkelingen. Maar laat ik met iets positiefs beginnen. Sinds een aantal jaren is er een toenemend aantal mensen, die graag beroepsmatig aan het werk willen in de kerk. Zij zijn geen theologen die in Kampen een doctoraalbul gehaald hebben. Zij hebben bijvoorbeeld een HBO-opleiding theologie gevolgd en zijn afgestudeerd als kerkelijk werker of godsdienstleraar. Hun bereidheid om zich in te zetten in de gemeente van Christus kun je alleen maar met blijdschap begroeten. Verschillende gemeenten maken inmiddels dankbaar gebruik van hun diensten als pastorale werkers of in een andere functie. In dat geval nemen zij een deel van de traditionele taken van predikanten en ouderlingen over. Daarmee staat de vraag naar een goede taakverdeling ontegenzeggelijk op de kerkelijke agenda. Er spelen, zoals gezegd, in dit verband ook minder fraaie ontwikkelingen een rol. De laatste jaren zijn nogal wat predikanten op de een of andere manier vastgelopen. Meer dan lange tijd het geval was. Vele predikanten halen niet zonder kleerscheuren hun emeritaat. In een rapport aan de synode wordt geconstateerd, dat maar liefst ongeveer dertig procent van de predikanten te maken krijgt met voortijdige uitval. Het blijkt een stuk moeilijker geworden te zijn om te voldoen aan alles wat al jaren lang van een predikant verwacht wordt: preken, catechiseren, pastorale bezoeken doen, opzicht en tucht oefenen, leiding geven aan de kerkenraad, een actieve rol vervullen in het kerkverband en - niet te vergeten - studeren.

Om een paar zaken te noemen: gemeenteleden lijken minder snel tevreden te zijn met de preken. De verwachtingen ten aanzien van de prediking blijken aanzienlijk te zijn toegenomen; als het al niet de inhoud betreft, dan wel de presentatie. Bij de catechisatie moet je veel meer rekening houden met het bestaan van de jeugdcultuur. De catechisanten zijn gewend aan het gebruik van moderne onderwijsmiddelen. Daarom stellen zij hogere eisen aan de onder-

wijsvaardigheden van de catecheten. Je kunt het ze absoluut niet kwalijk nemen. De samenleving is ingewikkelder geworden. De invloed van een leven zonder God is enorm toegenomen. Daardoor is het pastorale werk zwaarder geworden. Tegelijk wordt van een dominee meer dan voorheen verwacht, dat hij goed kan communiceren en sociaal vaardig is. En als hij niet aan de vereisten voldoet, wordt hij daar vrijmoedig op afgerekend, telefonisch, per brief of per e-mail. Waar nog bij komt, dat de eisen die gemeenteleden aan hun dominee stellen heel sterk uiteen zijn gaan lopen. Vroeger bood zijn status als ambtsdrager een predikant bij voorbaat gezag. Tegenwoordig moet hij in veel gevallen dat gezag van de grond af aan verwerven.

Gelukkelijk blijken vele predikanten hier goed mee om te kunnen gaan. Zij doen hun werk met plezier en blijven overeind. Maar het aantal gevallen waarin het mis gaat, is te groot. Terecht is daar de laatste tijd op verschillende manier aandacht voor gevraagd. Er is over gesproken op enkele kerkenradendagen, op verschillende plaatsen in het land. Een speciaal deputaatschap houdt zich met de problematiek bezig, het deputaatschap 'Dienst en recht van predikanten'. Er komt een steunpunt waaraan kerkenraden en predikanten vragen over de onderlinge werkrelatie kunnen voorleggen.

Bezinning noodzakelijk

Het is uiteraard niet goed af te wachten tot er problemen rijzen en dan pas te proberen die op te lossen. Daarom rekenen deputaten 'Dienst en recht' het ook tot hun taak om na te denken over de invulling van de ambten. Blijkens hun rapport aan de synode van Amersfoort-Centrum achten zij een herijking van die invulling "die mee ontwikkelt met de veranderende eisen" noodzakelijk (blz. 8 van hun rapport). Zij hebben daar de afgelopen tijd ook uitvoerig met elkaar over gesproken.

Het zal u niet verbazen dat deze zaken ook binnen de Theologische Universiteit onderwerp van gesprek vormen. De kern van het werk aan de TU is immers, dat er predikanten opgeleid worden. De TU moet goed opgeleide predikanten afleveren. Mannen die niets liever willen dan het evangelie van Jezus Christus uitdragen. Die aansprekend kunnen preken, die de jeugd op catechisatie weten te bereiken en hart hebben voor de broeders en zusters die aan hen zijn toevertrouwd. Mannen ook die thuis zijn in de Bijbel en naar Gods Woord willen luisteren. Kortom: goede, gereformeerde dominees. Dat is helder. Het wordt aan de TU van harte onderschreven. Maar juist daarom moet binnen de TU ook die bezinning plaats vinden. Je kunt een toekomstige dominee geen goede opleiding geven, als je geen helder beeld hebt van wat zo'n man allemaal wel en niet moet gaan doen. De inrichting van de opleiding hangt mede af van het antwoord op de vraag: hoe moet het takenpakket van de predikant er

vandaag en morgen uitzien? Het antwoord op die vraag is bepalend voor de keuze die je maakt, ten aanzien van kennisinhouden, vaardigheden, houding, enzovoort.

Een extra reden voor een dergelijke bezinning wordt gevormd door ontwikkelingen onder de studenten. Uiteraard ontgaat het de studenten aan de TU niet, dat vele dominees vastlopen in hun werk. Zij zien er tegenop alles te doen wat tegenwoordig van de meeste dominees verwacht wordt. Vaak hebben zij er veel zin in om een deel van de traditionele taken van de dominee te vervullen. Maar alles tegelijk, met als consequentie dat je een zeer zware werkweek krijgt, zien verschillende studenten echt niet zitten. Het aantal studenten dat om die reden aarzelt de pastorie in te gaan of besluit er vanaf te zien, is de laatste jaren fors toegenomen. Als een student niet de pastorie ingaat, blijft staan dat hij (of zij) een waardevolle opleiding heeft gehad. Theologie studeren zonder dominee te worden is geen verspilde moeite. Maar een Theologische Universiteit, die het opleiden van predikanten als haar kerntaak ziet, moet wel dominees afleveren. Daarom was er meer dan voldoende reden om tijdens een gezamenlijke bezinningsdag van curatoren (ons schoolbestuur), docenten en studenten te spreken over het takenpakket van de predikant.

Concentratie, differentiatie of nog anders

Het werd een boeiende en inspirerende dag. Er kwamen verschillende visies naar voren. Allereerst, dat er een concentratie zou kunnen plaats vinden in het werk van de predikant. Dus, dat de predikant vandaag de dag met name de kerntaken zou moeten vervullen, waarvoor hij langdurig is opgeleid: prediking en onderricht. Het pastorale werk en opzicht en tucht zou hij meer aan anderen moeten overlaten. Deze visie, concentratie op enkele kerntaken, kreeg veel bijval.

de TU moet goed opgeleide predikanten afleveren

Daarnaast werd de mogelijkheid geopperd van meer specialisatie onder de predikanten. Sommigen zouden zich met name moeten bezig houden met de prediking, anderen met het pastorale werk, catechisatie geven, evangelisatie of gemeenteopbouw. Dan kom je meer in de richting van taakverdeling tussen enkele voorgangers of leiders. Een heel verregaande vorm hiervan zou zijn, dat wij gaan werken met een regionaal of classicaal team van voorgangers, met elk hun eigen specialisme. Dan wordt al snel de vraag gesteld of dat wel te verenigen is met de zelfstandigheid van de plaatselijke gemeente.

Ik laat deze vraag nu rusten en wijs er alleen op dat er ook minder verregaande vormen van specialisatie mogelijk zijn. Elke gemeente

houdt dan haar eigen predikant(en). Maar daarnaast krijgen verschillende personen, dominees of anderen, een speciale taak. Bijvoorbeeld: één persoon in de classis wordt belast met de missionaire toerusting van gemeentelieden. Een ander kan te hulp geroepen worden, als zich een ernstige crisis voordoet in de sfeer van huwelijk of relaties. Weer een ander heeft zich in het bijzonder bekwaamd in het verzorgen van cursussen voor belijdende leden, in gemeenteopbouw of in kerkrecht.

wij bedachten mooie plannen

Welke kant je ook op denkt, er rijzen verschillende vragen. Iemand die moet preken schrijven en voorgaan in de eredienst, heeft een doctorale of masters-opleiding nodig, met kennis van de grondtalen van de Bijbel. Maar geldt dat ook voor andere werkers, als zij een deel van het gebruikelijke pakket van een dominee overnemen? Is een studie aan de Theologische Universiteit voor hen in alle gevallen het meest geschikt? Zo ja, moet de TU dan meer verschillende opleidingen gaan aanbieden, waaruit de studenten moeten kiezen? Of biedt voor bepaalde werksoorten een hogere beroepsopleiding een betere voorbereiding?

Al deze mogelijkheden en vragen zijn geopperd tijdens de bezinningsdag aan de TU. Verder konden en wilden wij op dat moment niet gaan. Wij bedachten mooie plannen. En dat bond ons samen, het stimuleerde ons en maakte ons enthousiast. Maar toen moest er voorlopig een punt gezet worden. Want curatoren, studenten en docenten moeten nadenken over de vraag wat voor ambtsdragers en andere werkers de kerken op dit moment nodig hebben. Maar beslissingen daarover kunnen zij natuurlijk niet nemen. Dat moeten de kerken zelf doen.

Daarom is er in Kampen tot op heden op dit punt geen enkele beleidsbeslissing genomen. Er ligt nog geen enkel ontwerp op de plank. Eerst werd het gesprek met de kerken gezocht.

De mening van de kerkleden

Een goede gelegenheid daartoe deed zich voor rond het 150-jarig jubileum van de TU, eind vorig jaar. Jaren lang hebben kerkleden de TU gesteund met hun meeleven. Zij hebben hun geld richting Kampen laten vloeien. Zij kwamen in grote aantallen naar de jaarlijkse Schooldag. Het leek tijd het nu eens andersom te doen: vanuit Kampen het land in gaan. Om de broeders en zusters op die manier te laten delen in ons jubileumfeest. En om hun de mogelijkheid te geven iets tegen ons terug te zeggen.

Daartoe werden begin dit jaar zes regiobijeenkomsten georganiseerd. Curatoren, docenten, de rector en de directeur van de TU en enkele studenten trokken achtereenvolgens naar

Assen, Eindhoven, Axel, Ommen, Rijnsburg en Nijkerk.

Het centrale thema van de bijeenkomsten was de vraag: wat verwacht u van de Theologische Universiteit in Kampen? Dat is een tamelijk brede vraag. Zij maakte het mogelijk om desgewenst met elkaar van gedachten te wisselen over de plaats van de TU in het midden van de kerken. Over de gevolgde koers, in relatie met allerlei ontwikkelingen die zich momenteel voordoen. Of over de vraag welke diensten de TU nog meer kan verlenen, naast het opleiden van predikanten.

Er was tijdens de bijeenkomsten de mogelijkheid hierover iets naar voren te brengen. Maar wij hebben het centrale thema wel toegespitst op de vraag naar de invulling en de afgrenzing van het takenpakket van de predikant. Er werd verteld wat er op onze bezinningsdag aan de orde was geweest. Aan de aanwezige broeders en zusters werd gevraagd wat zij zelf van deze dingen vinden. Moeten de kerken en TU in één van deze richtingen verder denken? Zo ja, welke dan? Zo nee, hoe moet het dan wel?

Aan het begin van de bijeenkomsten hielden de directeur van de TU, de heer Hartog, en ondergetekende een toespraak. De meeste elementen daarvan zijn verwerkt in dit artikel. Daarna kon één van de deputaten 'Dienst en recht van predikanten' iets vertellen over het werk van het deputaatschap. Zij houden zich immers intensief met dezelfde vragen bezig. Zij zijn in een vroeg stadium bij de voorbereiding van de regiobijeenkomsten betrokken. De regiobijeenkomsten vormden een mooie gelegenheid om aan de kerkleden iets door te geven over hun werk. Bij de bespreking kon daarop teruggegrepen worden.

Het grootste deel van de bijeenkomsten werd ingenomen door groepsbesprekingen. Daarbij werd gebruik gemaakt van een praatpapier. Daarop werden vijf vragen gesteld, met enige toelichting. Bijvoorbeeld: Wat zijn de belangrijkste eisen die we voor de komende tijd moeten stellen aan de predikant-voorganger? Wat vindt u van de gedachte dat predikanten zich meer moeten concentreren op enkele kerntaken; of dat zij zich in verschillende taken gaan specialiseren?

Het praatpapier kon ook als enquêteformulier gebruikt worden. Wie het elektronisch wilde invullen, kon het ophalen op de website van de TU, www.tukampen.nl.

Via de enquêteformulieren en de verslagen van de groepsbesprekingen hebben wij een schat aan gegevens binnen gekregen. De verwerking daarvan is inmiddels ver gevorderd. Volgende week hoop ik u in een vervolgartikel een overzicht te geven van wat er tijdens de regiobijeenkomsten en in de enquête naar voren gekomen is.

Prof. Dr. G. Kwakkel is rector van de Theologische Universiteit te Kampen (Broederweg).

Waar blijft God?

Jakob, waarom zeg je - Israël, waarom beweer je: 'Mijn weg blijft voor de HEER verborgen, mijn God heeft geen oog voor mijn recht?' Jesaja 40:27

J. Slotman ■

Het begin van Jesaja 40 is bijzonder rijk. De HERE God komt tot zijn onder zijn oordeel zuchtend volk in Babel om het te troosten. Hij kondigt bevrijding uit de ballingschap aan. In plaats van toorn wil Hij hen opnieuw zijn genade doen ervaren.

Wie kent niet die troostrijke woorden uit de verzen 1 en 2? "Troost, troost mijn volk, zegt uw God. Spreek tot het hart van Jeruzalem, roept het toe dat zijn lijdenstijd volbracht is, dat zijn ongerechtigheid geboet is, dat het uit de hand van de HERE dubbel ontvangen heeft voor al zijn zonden".

In de tekst waarnaar hierboven wordt verwezen, vernemen wij de reactie hierop van het trouw gebleven overblijfsel van het volk. Dit trouwe overblijfsel in Babel kan, zo blijkt, niet echt blij worden van de heilsboodschap van God. Daar is de situatie helemaal niet naar, zo oordelen zij. O zeker, zij geloven wel dat de HERE hun God is. Maar is Hij echt wel bij machte hen uit de ellenden van Babel te bevrijden? Ja, wil Hij wel omzien naar hen in Babel? Wil Hij hen in Babel wel kennen als zijn volk? Heeft Hij niet Zelf gezegd, dat Hij zijn volle gemeenschap alleen wil geven in Jeruzalem, in zijn tempel op de berg Sion? Staat er niet in Psalm 132: "Want de HERE heeft Sion verkoren, Hij heeft het zich ter woning begeerd: Dit is mijn rustplaats voor immer, hier zal Ik wonen, want haar heb Ik begeerd. Haar voedsel zal Ik rijkelijk zegenen"? En eindigt Psalm 133 niet met de woorden: "Daar (op de bergen van Sion) gebiedt de HERE de zegen, leven tot in eeuwigheid"? Gaat wat hun in Babel overkomt niet buiten de HERE God om? Zijn daar de machthebbers van Babel niet heer en meester? Is hun weg, hun situatie in Babel niet voor Hem verborgen? En gaat ook hun recht niet aan Hem voorbij, hun recht in hun conflict met de heidenen, die spotten: "Die God van jullie, JHVH, dat is een god van niks. Hij laat jullie volledig aan jullie lot over. Hij interesseert zich blijkbaar niet voor jullie". De troostwoorden uit de profetie van Jesaja klinken prachtig. Maar de werkelijkheid in Babel blijft er even grauw en triest om. Als je let op wat voor ogen is, lijkt het de dwaasheid gekroond te zeggen, dat de HERE God op weg is naar Babel om zijn volk te bevrijden. De feiten spreken een heel andere taal: die spreken van aanhoudende onderdrukking en ontreddeering.

Maar hoort nu de reactie van de HERE God op dit twijfelmoedige spreken van zijn volk. "Waarom zegt gij, o Jakob", zo spreekt Hij, "waarom spreekt gij, o Israël, mijn weg is voor de HERE verborgen en mijn recht gaat aan mijn God voorbij"? Let op dat "Jakob" en dat "Israël". Daar-

mee wil de HERE God zeggen: "Was de weg van uw vader Jakob voor Mij verborgen en ging zijn recht aan Mij voorbij, Zijn recht in het conflict met zijn broer Ezau bijvoorbeeld"? Geen sprake van toch? Dat heeft uw vader Jakob toch ook zelf ingezien en beleeden in Zijn worsteling met Mij bij de Jabbok? En toen werd hij Israël, vorst van God, genoemd! Hij die als balling was vertrokken uit het land van de belofte mocht toen als zodanig, als vorst van God, dat land weer binnengaan.

Ja heus, zo spreekt de HERE God Zijn moedeloze volk in Babel toe. Zij mogen zich niet blindstaren op de trieste feiten. Zij moeten geloven de beloften, die de HERE God aan hun vaderen had gegeven. Zijn beloften van heil, van Messiaans heil, die Hij zeker in vervulling zou doen gaan. Hoe zou Hij, gezien die beloften, Zijn volk aan de ondergang kunnen prijsgeven?

De HERE God, zo mag voor ons in 2005 na Christus vaststaan, is niet veranderd. Hij staat ook nu voor Zijn beloften. Ook wij mogen er daarom geen vraagtekens achter plaatsen. Ook niet wanneer de machten van het ongeloof opdringen en ons aan het twijfelen proberen te brengen en velen doen afvallen van de levende God (Hebr. 3:12). De HERE leeft! En Hij houdt woord! Hij komt Zijn beloften na! Al zijn toezeggingen: van zondenvergeving, van troost, van hulp, van overwinning, van eeuwig heil. Wij staan er niet alleen voor in de strijd tegen de machten van de duivelse duisternis. In wat voor angst en nood wij ook zouden komen te verkeren: onze God is, naar Zijn belofte helpend nabij telkens als wij tot Hem roepen. Dat staat zwart op wit in Deuteronomium 4. Wie op die belofte gelovig bouwt, zal ondervinden dat God geen man is, dat Hij liegen zou (Numeri 23). Onze God zal, naar Zijn beloften, ons dragen aan dag aan dag. Hij zal er zijn in zielsverzoeking en in strijd, in ziekte, in eenzaamheid en in dagen van rouw. Als wij maar, biddend om de hulp van de Heilige Geest gelovig ons vastklampen aan zijn Woord, aan zijn toezeggingen. Daarop alleen steunen, en niet op iets anders. Niet op onze eigen verstandelijke redeneringen, en evenmin op ons gevoel. Misschien voel ik wel eens helemaal niets van God, maar Hij is er wel. Ook dan! En Hij werkt ook! Hij doet wat Hij beloofd heeft. Weet u, zei Luther eens, wat een nodige en nuttige les is? Dit, dat men precies weet wat goed geloven is: namelijk het Woord en de belofte van God hebben en je erop verlaten, dat het zeker zo zal gebeuren zoals het Woord ons leert.

Ds J. Slotman is emerituspredikant van Enschede-Noord en woont te Heemse/Hardenberg

Kun je kiezen ?

wandelen met God

Wij verwachten een nieuwe wereld, waarop gerechtigheid woont. Waar alles in harmonie zal zijn, met God en onderling. Waar het helemaal niet uitmaakt hoe groot het huis is waarin je woont. Of hoeveel geld je verdient. Of hoe oud je auto is. Of welke baan je hebt. Of hoe handig je bent. Of hoe goed je kunt leren.

B. Luiten ■

Verwachting

Misschien hebben we straks helemaal geen geld meer nodig. En de scholen zullen ook wel verdwenen zijn. Vreemde talen zullen niet meer bestaan. En de auto's zullen vast minder vervuilen. Geen idee hoe we ons zullen verplaatsen. God maakt alle dingen nieuw, we zullen onze ogen uitkijken. Het zal al onze verwachtingen overtreffen.

Op één voorwaarde: dat we het inderdaad *verwachten*, ons daarop richten.

Door verwachting gedreven

Laatst werd ik bepaald bij de geschiedenis van Mozes. Hoewel hij was opgegroeid als een prins aan een extreem rijk hof koos hij toch voor het vertrapte, joodse volk. Waarom? Was dat een zaak van nationalisme, een jood hoort bij de joden? Of was het voor hem een goddelijk gebod? Verrassend is het motief dat de Schrift onthult: Mozes hield de blik gericht op *de vergelding* (Hebr. 11:24-26). Dat betekent, dat hij zich richtte op God, op diens beloften en de vervulling daarvan. Concreet: Mozes verwachtte van God meer dan van de farao, en daarom ging hij heen.

Hij werd gedreven niet door een gebod, maar doordat hij zich oriënteerde op de toekomst van Gods genade.

Gedreven tot een keus

Dit nodigt uit om over na te denken. Gods genade willen we allemaal wel. Ieder avondmaal opnieuw schuiven we aan om in Christus eeuwig leven te ontvangen. Daar kiezen we dan voor.

Maar is het echt een *keus*?

Bij Mozes zien we wat een keus eigenlijk is: toen hij zich richtte op de toekomst van het heil van God, liet hij bij farao veel achter waar hij zich *niet* meer op wilde richten. Daar verwachtte hij zijn toekomst niet meer van.

Dat is heel wat anders dan bij farao blijven wonen en intussen ook van Gods genade willen leven. Dat is geen kiezen. Dat is *alles* willen hebben in deze wereld, zonder God en met God. Dat is ook geen duidelijke oriëntatie op één doel. Eigenlijk helemaal geen oriëntatie dus.

Chaos van binnen?

Vandaar de intro: wij verwachten een nieuwe wereld, enz.

Ja, *verwachten* wij die?

In die zin, dat wij ons richten op de voltooiing van Gods genade, terwijl wij *niet* ons geluk verwachten van onze meerdere glorie in de wereld van vandaag?

Concreet: als je je richt op een nieuwe wereld waar helemaal niet belangrijk is hoeveel je kunt en wat je hebt, waar je alles mag zijn door Jezus Christus, wat zou je je nu dan nog laten beheersen door maatstaven van ongeloof, waarin geen enkele verwachting zit, in ieder geval niet van God. Zou je je geloofsverwachting op die manier wel levend kunnen houden? Waarschijnlijk niet.

Eigenlijk kan een mens zich maar richten op één doel tegelijk. Dat is zelfs met voetballen zo. Als je in beide doelen wilt scoren wordt alles heel onoverzichtelijk, chaotisch. En de kracht gaat er uit, de kracht van de overtuiging, dat je ergens voor gaat.

Daarom is het van belang eerlijk na te gaan, waardoor je je laat beheersen in je gedachten en je begeerten. Wat bepaalt je vreugde en je verdriet? Wat interesseert je nu echt? Daar waar je hart naar uit gaat, daar ligt je schat, je toekomst.

Oriëntatie vanuit het doel

Aan de andere kant: wanneer je meer verwacht van Jezus Christus dan van deze wereld (en je laat dat tot je doordringen), wordt je leven helder. Je gaat daardoor steeds beter zien wat van

waarde is voor eeuwig, en wat die waarde niet heeft, gaat je steeds meer tegenstaan. Zo werd Mozes gedreven, door de Geest van Jezus.

En nog steeds drijft Hij zo aan. Niet louter door geboden, en al helemaal niet als ze door mensen negatief worden geladen. De Geest van Jezus laat je zien wat *genade* is: vergeving van schuld, een hartelijke omhelzing en een alles-omvattend nieuw leven. Daarin gaat het eerst en vooral om een *innerlijke* vernieuwing, dat je God leert kennen en ook zelf gaat willen wat Hij wil. Van daaruit kijk je verder naar de *totale* vernieuwing. In Gods beloften komt die werkelijkheid dichtbij. Zo ga je ervoor kiezen dingen te laten en zaken te mijden, wanneer ze niet passen bij dat doel. Dat kan, dat is de bedoeling, als het doel voor je lééft. Als het *jouw* doel is.

Zonde

In die lijn is te formuleren wat zonde is: je zondigt wanneer je van iets of iemand meer verwacht dan van God.

‘Zonde is wetteloosheid’, zal iemand mij verbeteren. Inderdaad, dat is zo. Maar de *oorzaak* van die overtreding tegen God is, dat je te weinig van Hem verwacht. Dan lijken andere zaken al gauw mooier en aantrekkelijker, en voordat je het weet lig je daarvoor op je knieën. Terwijl een grote geloofsverwachting je juist helpt dicht bij Hem te blijven en publiek voor Hem te kiezen. Wat het ook kost. Niemand immers pakt je af wat Hij je geeft.

Samen met Hem

Op die manier valt zelfs in te zien, dat de smaad van Christus groter rijkdom is dan de schatten van deze wereld.

Die smaad neem je dan niet op de koop toe, als een negatieve bijwerking. Nee, *zij is meer waard*. Dat is heel wat anders. Als je samen met Christus wordt bespot, heb je veel meer dan wanneer je zonder Hem een gevierd mens bent. Als je samen met Christus wordt uitgelachen, ben je veel beter af dan wanneer je je christen-zijn altijd maar camoufleert en angstig je mond houdt.

Hoe kom je zo ver?

Je weet gewoon dat je van Hem oneindig meer verwachten kunt. In de toekomst, maar ook nu al.

De spot mag je opvatten als een bewijs dat je echt bij Jezus hoort.

Kies je doel

Kiezen is moeilijk voor ons. Dat voelen we weer helemaal. Door de verkeerde keus in het Paradijs is de goede keus nu het allermoeilijkste voor ons.

Tegelijk is dit het allerbelangrijkste. Dit is wat God wil horen en zien. De band met Hem vraagt om een wederzijds ‘ja’.

Gelukkig koos Hij als eerste, anders zouden we Hem niet eens willen kennen.

En gelukkig heeft Jezus onze keus volbracht, mogen we delen in zijn volkomen toewijding met woorden en gedachten.

Gelukkig wil Hij ons leren kiezen, door zijn Geest, die heel veel geduld heeft.

Maar nu gaat het dus wel *om je eigen keus*.

Zorg dan dat je daaraan toe komt, in de wirwar van het dagelijks bestaan.

En kies *echt* voor Wie je leven wilt.

Ds. B. Luiten is predikant van de Gereformeerde Kerk te Zwolle-Centrum

Bottenbley en de wederkomst

voetnoten

K. de Vries ■

Het duurt nog even

Veel christenen, vooral in het noorden des lands, kunnen weer rustig slapen. De wederkomst van onze Heer laat immers nog wel 50 jaar op zich wachten. Eerst moet de opwarming van de aarde - gevolg van de uitstoot van CO₂ - verder toegenomen zijn. Bovendien verwachten Wycliffe-bijbelvertalers dat pas in 2025 de bijbel in alle grote talen van de wereld beschikbaar zal zijn. Dat duurt altijd nog 20 jaar. Of nee, 15 jaar, want de mondelinge overdracht gaat sneller. Pas dan zal het einde komen. Goed, 15 jaar is wat korter dan 50, maar toch niet niks. Opge-
lucht legde ik dus zaterdag 4 juni het *Nederlands Dagblad* terzijde.

Alarm!

Bedoelde ds. O. Bottenbley te zeggen dat het nog wel een tijdje zal duren? Vast niet. Die draai eraan geven is een onbedoelde, maar niet onlogische consequentie van zijn methode. Wie de datum van de wederkomst verbindt aan concreet aanwijsbare gebeurtenissen in de *toekomst*, haalt de spanning voor *vandaag* eraf. Bottenbley wil zijn gemeenteleden niet in slaap wiegen maar wakker schudden. Dat bleek ook wel. Het regende telefoontjes. De mensen zijn gealarmeerd. Er zijn al zeshonderd dvd's besteld van de kerkdienst waarin ds. Bottenbley zijn onthullingen deed. Dus wordt de dienst wegens succes herhaald.

Wetenschappelijke bewijzen?

Bottenbley is er heel stellig over: onze jonge generatie gaat de wederkomst van Christus meemaken. De argumenten die hij daarvoor aanvoert, zijn discutabel. Hij komt met wetenschappelijke gegevens waaruit blijkt dat de opwarming van de aarde een onomkeerbaar proces is. Daarom is het de vraag of wij het

einde van deze eeuw nog halen.

De klimaatsverandering is zonder twijfel zorgwekkend. Maar een vraagteken is nog geen uitroepteken. Er kan in een eeuw veel gebeuren, ook op wetenschappelijk gebied. Wie kan zeggen wat er de komende tijd nog aan technologie wordt ontwikkeld? De bewering van de ene wetenschapper wordt dan ook door de andere bestreden.

Bottenbley's verwijzing naar Romeinen 8 is merkwaardig. Paulus zegt daar dat *de hele schepping nog altijd als in barensweeën zucht en lijdt*. Hij spreekt in de tegenwoordige tijd: het was toen al zo!

Maar Matteüs 24:14 dan? Daar zegt Christus toch dat *het einde pas komt als het goede nieuws over de hele wereld verkondigd is*? Zeker. Maar wat is de maatstaf om te bepalen wanneer het zover is? In alle grote talen, zegt Bottenbley. Dus de kleinere taal-tjes en dialectjes worden overgeslagen? Wie bepaalt dat?

Het is jullie zaak niet...

Veel belangrijker is dat onze hoogste Profeet zijn woorden nooit bedoeld heeft als materiaal om speculaties op te bouwen. Wederkomst-voorspellingen zijn niet alleen methodisch, maar ook principieel verwerpelijk. In zijn laatste woorden voor de hemelvaart maakt Christus dat duidelijk. Wanneer de discipelen vragen naar de tijd dat Hij het koningschap voor Israël herstelt, krijgen ze rondit te horen: *het is niet jullie zaak te weten welke tijden de Vader heeft vastgesteld* (Hand. 1:7). En over de laatste dag zegt hij: *Niemand weet wanneer die dag of dat moment zal aanbreken, de engelen in de hemel niet en de Zoon niet, alleen de Vader* (Mar. 13:32). Als zelfs Christus en zijn engelen het tijdstip niet weten, dan moeten wij er helemaal vanaf blijven.

Beter is het om *vandaag* serieus te nemen wat de Heer meer dan eens zegt: *wees wakker, want ik kom als een dief, op een uur dat je het niet ver-*

wacht. Die opwekking heb ik hard nodig. En die overtuigt meer dan wetenschappelijke gegevens die voor meerdere uitleg vatbaar zijn.

Waarom eigenlijk?

Ds. Bottenbley heeft onmiskenbaar uitstraling. Heel wat christenen trekken naar hem toe, vaak met achterlating van hun thuisgemeente. Staat deze wederkomst-voorspelling in dat kader? Het is al veel vaker in de geschiedenis vertoond. Door Jehova's-getuigen, Hal Lindsey, het Efraïmgenootschap enz. Hun voorspellingen over data of decennia van het eind van de wereld hadden altijd een ongezone uitwerking. Cynische mensen ontvingen extra argumenten om de geloofwaardigheid van het christendom onderuit te halen. Goedgelovige volgelingen daarentegen raakten een tijdlang volledig in de ban van de profetische leider. Maar was de datum verstreken, dan stonden ze met lege handen. De 'profetie' viel als speculatie door de mand. Veel ontgoochelden hingen uit reactie hun geloof aan de wilgen. Niet doen dus.

Ds. K. de Vries is predikant van de Gereformeerde Kerk te Alphen aan de Rijn

De hoge roeping van K. Schilder voor, tijdens en na 1940/1945

Het lijkt er de laatste tijd op dat prof. dr. K. Schilder opnieuw een beeldcorrectie moet ondergaan. In een recente bundel van de *AD-Chartasreeks*, onder redactie van historicus George Harinck, wordt Schilders rol in de Tweede Wereldoorlog, volgens een bericht in het *Nederlands Dagblad*, getekend als te weinig in verzet.

H. Veldman ■

Het betoog van Harinck sluit aardig aan bij de these van dr. Jan Ridderbos (dissertatie 1994) dat Schilder de strijd aan het vaderlandse front in de jaren van de Duitse bezetting verving voor die aan het kerkelijke front. Schilder zou de kerkstrijd - die uitliep op de Vrijmaking - in zo sterke mate hebben geleid dat hij het vaderlandse verzetsfront uit het oog had verloren. Ridderbos werd in het ND (29 april 2005) door redacteur drs. Willem Bouwman zelfs uitgenodigd om de nog onvoltooide biografie van Schilder af te bouwen.

Eerder al kopte het ND (18 maart 2005) een verslag over een kerkhistorische bijeenkomst met de titel *'t Falend leiderschap van Schilder*. Daarin kwam prominent naar voren dat Schilder de 'doorgaande reformatie' niet zozeer gewild zou hebben, maar dat mensen als P. Jongeling en ds. J. Bos alles op alles hadden gezet om nieuwe gereformeerde organisaties in het leven te roepen - als logisch gevolg van een vrijgemaakte kerkvisie die niet van Schilder zou zijn.

We plaatsen enkele kanttekeningen bij de genoemde berichten. Eventueel komen we er later uitgebreider en zonodig meer gedocumenteerd op terug.

1. Het verwachtingspatroon dat wordt uitgesproken in verband met de rol van K. Schilder in 1940 - 1945 neemt vormen aan die mij als tamelijk onrealistisch en dus onhistorisch voorkomen. Meer dan zestig jaar na dato - in de nogal optimistische gedachte dat wij vandaag wel 'alles' overzien - wordt de staf gebroken over iets wat gemankeerd zou hebben aan het optreden van een gereformeerd theoloog die een nationale én kerkelijke strijd heeft gevoerd in een van de donkerste perioden van de vaderlandse- en kerkgeschiedenis. Ik kan me niet helemaal aan de indruk onttrekken dat met groot gemak *achteraf* - en ook met grote stelligheid

- geponeerd wordt dat Schilder dingen heeft nagelaten die hem nu als bijna schuldige nalatigheden alsnog voor de voeten worden gegooid. Alleen al de vraag waarom Schilder zich na 1940 niet intensief met het 'ondergrondse verzet' heeft beziggehouden, suggereert o zo veel, maar toont een opvallend gebrek aan historisch inlevingsvermogen bij ieder die deze vraag opwerpt. Daartoe moge het volgende dienen.

2. Het is een bekend gegeven dat K. Schilder zich bij het begin van de bezetting van ons land met zijn scherpe pen in de strijd heeft gemengd: hij bood als een van de eersten *verzet* tegen de geest van verslagenheid en moedeloosheid (defaitisme) die zich ook onder christenen manifesteerde direct na de nederlaag van mei 1940. De moedige artikelen die hij schreef in *De Reformatie* maakten op vriend en vijand diepe indruk en ze werden dan ook door gereformeerden, rooms-katholieken, liberalen en socialisten gretig gelezen, zo niet verslonden. Hij sprak een taal die voor geen tweeërlei uitleg vatbaar was. De lezers die deze artikelen niet kennen, raad ik aan om ze nu eerst (!) in de naoorlogse editie van *Bezet Bezit* na te lezen. Daarna kan men mijn kanttekeningen wel verder lezen. Want zo weet u in ieder geval waar het bij Schilder om te doen was. Eén typering van zijn schrijven lijkt me voorlopig voldoende: in de geestelijke strijd waarin de Nederlandse staat - en daarin de Nederlandse christenen - gewikkeld waren, moet men vooral niet toegeeflijk worden aan 'de goden van de nieuwe tijd', maar zal men volgens wet en recht moeten blijven handelen. En op God vertrouwen dat Hij ook deze rampspoed - hoe dan ook - zal laten meewerken voor Zijn komend koninkrijk. Schilder betoonde zich eschatologisch gedreven en pastoraal bezorgd. Bij velen was de ban gebroken waarin velen door defaitistische

- invloeden bijna waren vastgelopen.
3. Deze principiële stellingname lag geheel in de lijn van Schilders houding in de jaren dertig, toen hij meer dan eens publiek - tot op het niveau van de generale synode - zich uiterst kritisch uitliet over het nationaal-socialisme en fascisme. Men leze zijn geschrift *Geen duimbreed* uit 1936 er maar op na. Ieder kerklid kon toen weten waar Schilders front lag. Dat er tegelijk ook andere stemmen klonken binnen de Gereformeerde Kerken geeft een bijzondere dimensie aan Schilders optreden. Zijn *verzet* tegen de ideologie die mensverheerlijking en mensvernietiging naast elkaar propageerde was van een duidelijkheid die niets te wensen overliet.
 4. Schilder werd in de zomer van 1940 gearresteerd, in de Arnhemse gevangenis opgesloten en aan het eind van dat jaar vrijgelaten. Dit laatste op de conditie dat hij zich op geen enkele manier weer schriftelijk tegen de bezettende macht zou keren, sterker nog: hem werd 'jede schriftstellerische und journalistische Tätigkeit' verboden. Daartoe verplichtte Schilder zich dus bewust. Moet men dat bekritisieren? Wat zou hij anders hebben moeten doen? Aan zijn *eerste* roeping om als hoogleraar dogmatiek in Kampen zijn studenten te onderrichten was hij al die maanden van gevangenschap niet toegekomen. En dan hebben we het nog niet eens over de kerkstrijd die in 1940 sluimerde. Dat 'front' begon zich nog maar net goed en wel af te tekenen. Schilders *volgende* roeping zou dan zijn om de kerken te bewaren voor kerkrechtelijke en confessionele ontsporingen. Maar anno 1940 heeft noch hij, noch iemand anders, ook maar enig reëel besef van een steeds krachtiger wordende 'kerkstrijd in oorlogstijd'. Daarom is Schilders concentratie op zijn eerste roeping heel normaal.
 5. Had Schilder in de bezettingsjaren een publieke oproep moeten doen om steun te geven aan het 'illegale verzet'? Hij deed het niet, die constatering zal men gauw genoeg kunnen doen. In de intussen gepubliceerde schriftelijke documentatie van Schilder over 1940-1945 in de *Verzamelde Werken* (3 delen, 1940-1945) kan men vrij snel vaststellen welke thema's hij in de oorlogsjaren nog wel schriftelijk aan de orde stelde: het waren kerkelijke en theologische thema's. Dat Schilder niet meer over de politieke en militaire situatie schreef, is logisch, maar dat wil natuurlijk nog niet zeggen dat hij zich niet op een andere wijze heeft uitgelaten over de bezettende macht en diens ideologie. De bezettende macht achtte het in de zomer van 1942 zelfs wenselijk om Schilder opnieuw te arresteren, wat overigens niet gelukte, doordat hij wist uit te wijken en onder te duiken. Die periode heeft geduurd tot de zomer van 1944. Dat betekende een enorme inperking van Schilders actieradius, zowel in kerkelijk als in maatschappelijk opzicht. De risico's die hij met eventuele publicaties - en andere activiteiten - zou nemen, waren groot. Veel groter dan voor iemand als Karl Barth die vanuit het betrekkelijk veilige Zwitserland zijn brief *Aan de Nederlandsche Christenen* de wereld in kon sturen.
 6. Het aandeel van de gereformeerden in het verzet was relatief groot. Het is al gauw 'natte-vingerwerk' om te stellen dat dit aandeel nog veel groter zou zijn geweest als Schilder een publieke oproep daartoe had gedaan. Maar - stel dat hij dit plan koesterde - in welk orgaan had dat dan gekund? Welke drukker zou dat risico aandurven? Maar was het echt nodig? Wist men dan niet hoe Schilder tegenover de bezetter stond? Men was zijn fundamentele kritiek toch nog niet vergeten? Het lijkt me dat we op deze vraag geen antwoord hoeven te geven. Toch mag de notitie wel gemaakt worden dat het verzet onder gereformeerden niet bij allen even 'populair' was. Er was ook veel lijdelijkheid, meegaandheid, zelfs collaboratie bij hen die eens gedoopt waren in een gereformeerde kerk. Schilders woorden werden niet door alle kerkgenoten dankbaar aanvaard en omgezet in daden. En dan moet men hier ook denken aan het 'grijze Nederland', d.w.z. aan hen die uit een (zeer begrijpelijk) motief van lijfsbehoud geen enkel risico namen om aan Joden of andere mensen in nood hulp te bieden.
 7. De persoonlijke inzet van Schilder bij ondergronds verzet lijkt me intussen al helemaal geen item waar we lang over moeten doorspreken. Zijn kennis van theologie mag dan fenomenaal zijn geweest, van militaire techniek had de man weinig of helemaal geen kaas gegeten. Wat zou een knokploeg hebben gehad aan zo iemand in hun gelederen? Men was eerder bang voor onhandige sympathisanten. Schilder nam zijn plaats in aan het thuisfront - en zijn stem had luid geklonken in 1940 (en daarvoor al) en de echo ervan klonk stevig door in alle jaren van de bezetting.
 8. Over Schilders 'falend leiderschap' na de Vrijmaking nog een enkele opmerking. Binnen de terminologie die hier gehanteerd wordt, lijkt Schilder op een gereformeerde paus die met wat onwillige volgelingen te kampen heeft gehad. En dan met name toegespitst op de vraag welke plaats en taak de kerk had voor politiek en journalistiek, enzovoorts. Als in dat verband gesteld wordt dat Schilders visie op de kerk reeds vaststond in de jaren dertig, dan doet men m.i. aan ernstige onderschatting van de gevolgen van de Vrijmaking van 1944. Een scheuring in de Gereformeerde Kerken - zoals in 1944 - betekende als vanzelf een herbezinning op eerder ingenomen standpunten, ook inzake de kerk. De verhoudingen waren in een crisis gekomen. Schilder heeft niet nagelaten de 'synodocratie' in al haar geledingen te

- analyseren en hartgrondig te verwerpen.
9. En wat de eigen geloofsgemeenschap betreft, willen we opmerken dat deze als ethische leefeenheid niet door het 'drijven' van een aantal vrijgemaakte voormannen in organisatorische problemen kwam, maar juist door de felle oppositie van de kant van de synodaal gereformeerde gemeenschap. Het uitsluiten (!) van vrijgemaakte bestuurders in verenigingen, van leerkrachten en vakbondsleden was in veel gevallen het gevolg van het uitdrijven door hen die aan de andere kant van de kerkelijke breuklijn stonden. Het 'ethisch conflict' vanaf 1945 is feitelijk te beschouwen als de startmotor voor het oprichten van verschillende vrijgemaakte instellingen. Niet een strakke kerkopvatting, al of niet van Schilder. De confessionele begrenzing voor toelating van leden tot deze nieuwe instellingen is een zaak die geheel in de lijn ligt van de waardering van Schilder voor de gereformeerde belijdenis. Daarin speelde de kerk een bijzondere rol, maar niet in de zin van het abjecte kerkisme. Dan heeft men Schilders confessio-

nele strijd voor waarheid en recht binnen de kerk niet goed verstaan. Daarin heeft hij de band met eigen kerkleden en anderen die confessioneel naast hem stonden steeds hoog gewaardeerd.

Ik hoop enigszins te hebben aangetoond dat wij in onze beoordeling vandaag de taakstelling en hoge roeping van Schilders voor kerk en staat allereerst moeten zien in hun historische context. Voor hem was de belijdenis van de kerkgemeenschap een bindende zaak, zowel in zijn politiek-maatschappelijk optreden (voor en na 1940/45) als ook in de strijd binnen de kerk om de zuiverheid van de gereformeerde confessie en kerkorde. Schilder mocht verwachten dat zijn medekerkleden daarin even loyaal waren als hij. Dat ideaal werd helaas niet door allen gedeeld. Toch bleef hij ruimhartig ten opzichte van allen die binnen de confessionele kaders soms voor andere wegen kozen.

Drs. H. Veldman te Zuidhorn is kerkhistoricus

uit de kerken

Bunschoten-Oost - beroepen: B.C. Buitendijk te Steenwijk.

Noordburgum en 't Harde - beroepen: J.J. Drijfhout te Doetichem-Doesburg

Classis Appingedam - door de classis Appingedam is beroepbaar gesteld: L.G. Boonstra te Schildwolde. Het betreft een beroepbaarstelling in de weg van artikel 8 van de kerkenorde.

Ten Post - beroepen: L. G Boonstra te Schildwolde. Hij heeft dit beroep aangenomen

Zuidwolde i.c.m. Ruinerwold/Koekange - beroep aangenomen: kandidaat C.T. Basoski te Kampen, die bedankte voor Broek op Langedijk, Drogeham, Eemdijk, Kantens en Vroenpolder.

Bovensmilde - per 1 juli is het adres van dr. H.J.C.C.J. Wilschut:
Floralaan 15, 9421 NP Bovensmilde.

KERNREDACTIE:

Drs. G.J. van Middelkoop,
Prof. Dr B. Kamphuis

OVERIGE REDACTIELEDEN:

Dr. E.A. de Boer, Drs A.L. Th. de Bruijne,
Drs. I.D. Haarsma, Prof. Dr. G. Kwakkel,
Drs. B. Luiten, Drs K. de Vries, J. Westert.

MEDEWERKERS:

J.J.D. Baas, Drs E. Brink, J.M. de Jong,
Drs. A.S. van der Lugt, Dr J. Smelik,
Drs. H. Veldman

BLADMANAGEMENT:

Mevrouw M.T. Kremer
Scholma Druk bv, Postbus 7
9780 AA Bedum, tel. 050 3653552

Alle stukken voor de redactie bij voorkeur per
E-mail: reformatie@scholma.nl, ingeval per
post via bovengenoemde postbus.

Uitgever: Print Media.bv, Bedum
Technische realisatie:
Scholma Druk bv, Bedum

ADMINISTRATIE EN

ADVERTENTIES:

Scholma Druk, postbus 7,
9780 AA Bedum.
Telefoon: 050 - 3013636.
Fax: 050 - 3012732
(o.v.v. Reformatie).
E-mail: reformatie@scholma.nl
Aanlevering advertenties in overleg.
ING Bank: 66.30.92.620

ABONNEMENTSPRIJZEN:

€ 49,50 per jaar
studenten € 19,50;
buitenland € 109,00
- abonnementsjaar loopt van
1 januari t/m 31 december

- opzegging van het abonnement dient 1
maand voor aanvang van het nieuwe abon-
nementsjaar schriftelijk of per e-mail te
geschieden (voor 1 december)
Losse nummers € 1,50 (incl. Porto).

De Reformatie is op Daisy cd-rom
verkrijgbaar bij de Chr. Blinden-
bibliotheek voor blinden en slecht-
zienden. Tel. (0341) 565477.

ADVERTENTIES:

Prijs: € 0,45 per mm.
Contracttarief op aanvraag.

Zonder schriftelijke toestemming van de uit-
gever is het niet toegestaan artikelen uit dit
blad over te nemen.

ISSN 0165-5191

Schade omdat je bestaat

Zaak-Baby Kelly roept stevige vragen op

De recente uitspraak van de Hoge Raad om schade en smartengeld toe te kennen vanwege de geboorte van een niet gewenst gehandicapt kind roept de nodige vragen op. Is het recht op leven van mensen met een verstandelijke handicap voldoende gewaarborgd? Heeft minister Donner niet al te gemakkelijk besloten om geen wettelijke beperkingen te stellen aan de wrongful life claims, zoals Frankrijk en Engeland dat wel hebben gedaan. Ontstaat er door deze uitspraak geen impliciete druk vanuit de samenleving en vanuit de hulpverleners over de vraag of ouders wel gehandicapt leven geboren mogen laten worden? Blijkt uit deze zaak niet dat rationele en economische argumenten bij de beoordeling van de waarde van het leven de overhand hebben. En dat bij alle emancipatie van mensen met een verstandelijke handicap hun bestaan in de kern iedere keer weer bevochten moet worden?

J. Westert ■

De zaak

Als haar ouders vroegtijdig hadden geweten dat zij in verwachting waren van een meervoudig gehandicapt kind met een ernstige chromosomale afwijking, zou Kelly er niet zijn geweest. Zij is meervoudig gehandicapt ter wereld gekomen, nadat de verloskundige geen gehoor had gegeven aan een verzoek van de ouders tot een prenataal genetisch onderzoek. De moeder heeft daardoor niet voor een abortus kunnen kiezen. De ouders hebben dat de hulpverlener aangerekend als een beroepsfout. De hulpverlener had conform zijn zorgplicht de moeder beter moeten informeren. Op grond van deze beroepsfout hebben de ouders en baby Kelly zelf een levenslange schadevergoeding geclaimd. De beroepsrechter heeft deze zgn. wrongful life claim in 2003 al toegewezen. Hij kon geen andere conclusie trekken dan dat de medische situatie "van dien aard is, dat het meisje er bepaald deerniswekkend aan toe is". De ouders voerden aan, dat hun dochter niet zou hebben bestaan, indien de hulpverlener zou hebben gehandeld overeenkomstig de professionele standaard. Het was immers bekend

dat een familielid van het ouderpaar ernstig gehandicapt was vanwege een chromosomale afwijking. Dientengevolge had voldaan moeten worden aan een verzoek tot nader medisch onderzoek. Had de verloskundige dat gedaan, dan zou de beschadiging van de vrucht zijn ontdekt. Daarop zou de moeder hebben besloten tot abortus. "Baby Kelly" zou dan niet hebben bestaan. De Hoge Raad heeft in zijn arrest het oordeel van de eerdere rechters bevestigd. De hulpverlener had grondiger te werk moeten gaan. Door deze beroepsfout is er sprake van een onrechtmatige daad. Op grond van die conclusie hebben de rechters de vordering van schade van de ouders en van baby Kelly zelf toegewezen. Vooral het feit dat er ook een schadevergoeding is toegekend aan "baby Kelly" zelf maakt de zaak zeer bijzonder.

Dilemma's

Aan de kwestie zitten tal van dilemma's. Wie principieel moeite heeft met abortus - het leven is een gave van God - zal snel inzoomen op het morele vraagstuk van de beschermwaardigheid van het ongeboren leven, en het recht om dit

leven *niet tot bestaan* te laten komen, omdat zulk leven vaak niet past in de visie op de kwaliteit van leven.

Wie als ouder of anderszins direct betrokken is bij het leven van een gehandicapt kind kan het dilemma van de waarde van gehandicapt leven bij deze wrongful life claim nog intensiever ervaren. In de visie van de rechters wacht Kelly

mensen met een handicap leren je andere aspecten van het leven zien

een miserabel leven. Dat was niet het geval als zij er niet was geweest. Wie gehandicapt leven van dichtbij meemaakt kent de moeite van (continue) zorg, maar heeft vaak de eigen waarde van gehandicapt leven op een heel andere manier gezien. Dat geldt gelukkig ook voor de inmiddels elfjarige Kelly en haar ouders. Mensen met een handicap leren je andere aspecten van het leven zien. Ze helpen je snel af van het eenzijdige kwaliteitsbeeld van leven, dat de moderne mens er op na houdt. Henri Nouwen beschrijft dat op een voortreffelijke manier in zijn boekje *Adam, een vriendschap*. In een discussie over de zin van leven is een kijkje in het leven van mensen met een handicap, zoals Nouwen dat bij Adam deed, een geweldige verrijking. Dan waak je er vervolgens voor om hun leven te snel als deerniswekkend te taxeren. Mensen met een verstandelijke handicap leveren een andere, maar eigen bijdrage aan ons menselijk bestaan. Daarom is het goed, dat telkens weer de levensverhalen van deze mensen aan ons worden verteld.

Schade omdat je bestaat

Het voorgaande neemt niet weg, dat er met de geboorte van de meervoudig gehandicapte Kelly een geweldige zorgplicht bij de ouders is komen te liggen. Daarover geen misverstand. Die zorgplicht valt zonder een zorgzaam overheidsbeleid en vrijwillige bijdrage en inzet van mensen niet zomaar te dragen. Daarom alleen al verdient de gehandicaptensector met al zijn activiteiten en kennis veel waardering en steun. Het denken vanuit een zorgplichtige visie en zorgzame samenleving is in de zaak Kelly echter niet uitgangspunt. In deze zaak staat schade als gevolg van onrechtmatig handelen voorop. Had de hulpverlener vooraf genetisch onderzoek laten verrichten, hadden de ouders voor afbreking van de zwangerschap gekozen en had Kelly niet bestaan. Die fout heeft geleid tot een levenslange schadevergoeding. Het verkrijgen van een levenslange schadevergoeding voor gehandicapt leven zal voor veel lezers van

uit bovenstaande morele afwegingen dan ook al onoorbaar voorkomen. Dat geldt nog te meer de vergoeding die aan de baby zelf wordt toegekend voor haar eigen bestaan. De uitspraak maakt duidelijk hoe de huidige maatschappelijke opvattingen, als zelfbeschikkingsrecht, rationalisering en economisering ook doorwerken op het terrein van de voortplanting en gezinsvorming. De gevolgen van dit denken leiden tot schadeclaims. Die schadeclaim van de ouders is een, maar die van "baby Kelly" zelf is wel heel bijzonder. In wezen claimt zij schade, omdat zij bestaat. Dat zijn nieuwe dilemma's, waar niet de rechter, maar de overheid antwoord op moet geven. Het is jammer, dat juist minister Donner die maatregelen niet nodig vindt en bijvoorbeeld net als in Frankrijk komt met een verbod op deze wrongful life claims. Er zijn wel degelijk vragen, die om een verdieping van het gesprek over deze kwestie vragen. Terecht wordt door juristen de vraag opgeroepen of je wel schade kunt bepalen. Naast de al genoemde dilemma's is dat wel een van de meest centrale vragen in het debat over de wrongful life claim. Schade wordt in het recht meestal opgevat als het nadelige verschil tussen de situatie, waarin de benadeelde nu verkeert ten opzichte van de situatie, als de fout niet zou zijn gemaakt. In de NRC stelde Martin Buijsen, jurist gezondheidsrecht die vraag aan de orde. "In deze zaak houdt de hypothetische situatie in dat het kind er niet zou zijn geweest. Maar wat weten we nu van niet-zijn? Kun je dan wel de voor de schadebepaling noodzakelijke vergelijking maken?" En ook als je dat, zoals de rechters hebben gedaan, aanvaardt dat die vergelijking wel mogelijk is, hoe kun je dan vaststellen dat niet-bestaan meer waard is dan leven met een handicap? Is het leven, ook met een handicap, niet altijd waardevoller dan niet-leven? Wordt in dat geval de waarde van gehandicapt leven niet miskend?

Claims verbieden

Er is een ander juridisch dilemma, dat in de zaak-Kelly onvoldoende naar voren is gekomen. Buijsen vraagt in zijn NRC-bijdrage aandacht voor het aspect van normschending, dat door de Hoge Raad nauwelijks is uitgediept. Een verloskundige heeft zonder meer de plicht om de belangen van een ongeboren kind te

dat zijn nieuwe dilemma's, waar niet de rechter, maar de overheid antwoord op moet geven

beschermen, maar welk recht ontleent het kind hieraan? Alleen het besluit van de moeder tot abortus had de handicaps kunnen voorkomen? Betekent de wrongful life vordering door het kind zelf niet dat zij in feite het recht op *niet bestaan* vordert? Terecht vraagt Buijsen zich

af, of met dit arrest niet de weg open ligt voor een vordering jegens de moeder die heeft nage laten van het wettelijk recht op abortus gebruik te maken.

De uitspraak van de Hoge Raad roept nieuwe vragen op.

In het Reformatorisch Dagblad pleit mr. A. Weggeman daarom voor beperking van het wettelijke aansprakelijkheidsrecht van hulpverleners. Hij wijst naar het verbod op de *wrongful life claims* in Frankrijk en Engeland. Minister

de schadetoekenning, omdat er je bent, vraagt van de samenleving zich opnieuw te buigen over de kernvragen van het bestaan

Donner en staatssecretaris Ross zijn van oordeel, dat de uitspraak van de Hoge Raad geen ingrijpen van de overheid noodzakelijk maakt. Ik vrees, dat hun standpunt mede voortkomt uit de politieke onmacht om een dergelijk principieel debat in Nederland goed te kunnen voeren. Met het arrest van de Hoge Raad in de hand zijn nieuwe grenzen te verkennen. De schadetoekenning, omdat er je bent, vraagt van de samenleving zich opnieuw te buigen over de kernvragen van het bestaan en het leven van mensen met een verstandelijke handicap. Donner en Ross hebben zich met hun standpunt aan de zijkant van het maatschappelijk debat geplaatst. Ik geloof niet dat het standpunt van het kabinet erg duurzaam zal blijken.

Grondwet

De impact van de kwestie zal groter zijn, dan de strikt juridische toekenning van een schadevergoeding na een beroepsfout. In ieder geval worden zorgverleners bepaald bij de noodzaak hun professionele standaard aan te scherpen. Ter vermindering van aansprakelijkheid zullen zij bij de geringste kans op de afwijking aansturen op verder onderzoek. Vanuit de zorgplicht zal het wijzen op en adviseren van abortus anders dan op een persoonlijke vraag van de moeder/ouders nadrukkelijker in beeld komen. Het is niet denkbeeldig dat afbreking van zwangerschap vanzelfsprekender wordt, omdat gehandicapt leven als 'niet beoogd leven' of als 'minder leven' wordt beschouwd. Op deze manier krijgen ouders met steeds grotere dilemma's te maken in de eerste fase van de zwangerschap: al of niet prenataal onderzoek, al of niet de zwangerschap beëindigen. De ethicus Piet Beishuizen stelde recent, dat 'gewoon' zwanger zijn steeds meer overschaduwd raakt. Tegen een dergelijke ontwikkeling zou ik mij ernstig willen verzetten. Het is nodig voorzichtig te zijn met kwalificaties die a-priori gelukkig en zinvol leven van mensen met een handicap ontkennen. Ook daarom vragen *wrongful life*

vorderingen om een strak wettelijk kader. Ieder mens wordt geboren met zijn talenten en capaciteiten. Daar heeft hij mee te leven. Het recht op leven zonder een verstandelijke, niet behandelbare beperking bestaat niet. Het plaatst de gemeenschap wel voor de fundamentele plicht het leven in gezamenlijk bestaan voor mensen met een handicap mogelijk te maken. Wat mij betreft hoort er een ondubbelzinnig antwoord te worden gegeven op de vraag of gehandicapt leven recht van leven en bestaan heeft. De uitspraak van de Hoge Raad vraagt wat mij betreft om een betere verankering van het recht op leven in de grondwet. Bij alle emancipatie van mensen met een verstandelijke handicap blijkt iedere keer weer, dat in de kern hun recht op leven en bestaan iedere keer weer bevochten moet worden.

Jan Westert is directeur van het Menso Alting College en is redacteur van De Reformatie

Calvijn, cultuur en creativiteit

De hervormd-gereformeerde predikant C.G. Geluk uit Huizen promoveerde in juni 2003 aan de Vrije Universiteit in Amsterdam op een proefschrift over de relatie Geest en cultuur. Hij laat in zijn boek zien wat het denken van Calvijn over de werking van Gods Geest in de cultuur voor ons betekent.

Eerst geef ik een samenvatting van het boek. Daarna volgen nog wat opmerkingen over het belang van deze studie, en enkele kritische vragen.

J.M. de Jong ■

De eerste bijna honderd bladzijden van Geluks boek zijn een samenvatting van Calvijns opvattingen over de geschapen werkelijkheid. Het accent ligt daarbij dan weer op cultuur in algemene zin: creatief omgaan met die werkelijkheid. De schrijver rijgt citaten uit het werk van Calvijn aan elkaar tot een overzicht van diens theologie. Vervolgens bespreekt hij de opvattingen van de Geneefse reformator op het gebied van de kunsten. Muziek is voor Calvijn een gave van God en daarom een belangrijke kunstvorm, maar wel beperkt tot het lied en het zingen van psalmen. Ook beeldende kunst is een gave die harmonie, levendigheid en zuiverheid tot uiting brengt. Bouwkunst dient sober te zijn; geld daarvoor kan beter aan de armen worden geschonken. Theater is leuk voor in het onderwijs, en dans is vanwege haar vaak onzedelijke karakter eigenlijk helemaal geen kunstvorm. Literatuur is de moeite waard, maar de schrijver moet zijn gevoelens wel in bedwang houden. Poëzie is een bijzondere vorm van kunst omdat de psalmen daartoe behoren. Kleding kan behalve noodzakelijk, ook voor de sier zijn, als we de matigheid en zedelijkheid maar in het oog houden.

De conclusie van Geluk is dat Calvijn openstaat voor het "voortgaande scheppende werk van God in het werk van de kunstenaar en in het algemeen voor wat God door zijn Geest doet (...) Hij stelt hen (de kunstenaars) in staat om krachten die in de schepping gelegd zijn tot ontwikkeling te brengen, zodat er iets schoons tot stand komt, als vrucht van een creativiteit die gezien moet worden als zijn scheppingswerkzaamheid in en door hun handelen" (blz. 149).

Zorgen voor de schepping

Vervolgens zet Geluk zich aan het schrijven van wat hij noemt een *ontwerp van een gereformeerde cultuurtheologie*. Hij is van mening dat gereformeerden in hun cultuuropvattingen weinig creatief meer zijn. Hij voert dan ook een pleidooi voor dynamiek in het theologisch en cultureel denken. Om de kern van zijn cultuurtheologie helder te krijgen, discussieert hij eerst met vier voorgangers op dat gebied: Kuyper, Noordmans, Van Ruler en Van de Beek. Hij vindt Kuyper een te optimistische visie op cultuurvorming hebben. Noordmans ziet voor

een christen voornamelijk een kritische houding ten opzichte van cultuur weggelegd. Van Ruler is wat Geluk betreft een stuk positiever: een christen kan opbouwend werk verrichten op het gebied van de kunst. Ook Van de Beek wordt met instemming aangehaald. In zijn denken speelt de plaats en de werking van de Heilige Geest op het terrein van de cultuur een belangrijke rol.

Na deze confrontatie ontvouwt Geluk zijn eigen ideeën. Hij wil niet langer spreken van algemene en bijzondere genade, zoals dat sinds Calvijn en later bij Kuyper gebruikelijk is geweest. Hij kiest voor het begrip 'zorg'. God zorgt voor de kosmos en voor zijn kinderen. De creativiteit waarmee Hij dat doet, is zichtbaar in het werk van de Geest. Die zet ons aan om te zorgen voor onze naaste. Daarmee is onze zorg voor mensen en de schepping een uiting van liefde. De creativiteit van een christen is dan ook gefundeerd op het blijven in Christus en het vertonen van vruchten van de Geest. Het resultaat daarvan is de vernieuwing van de cultuur: "De vernieuwing van een cultuur begint niet bij de verandering van haar uiterlijke gestalte maar bij de vernieuwing van het hart en leven van mensen die deel zijn van deze cultuur" (blz. 207). Op die manier komt de goddelijke schoonheid tot uitdrukking. Die wijst enerzijds heen naar het toekomstige leven in de directe heerlijkheid van God. Anderzijds wordt die schoonheid nu al indirect zichtbaar als we in ons leven het Koninkrijk van God zoeken. Vooral dat laatste is volgens Geluk een argument om hier en nu aan cultuur te doen. Christus voert immers heerschappij over heel de schepping.

Alle ruimte voor cultuur

Hoe werkt dat dan in onze geseculariseerde wereld, aan cultuur doen? Omdat de schepping aan God toebehoort, zijn wij ook voor die schepping en wat wij er mee doen, verantwoordelijk. De hele schepping en de hele cultuur is aan onze zorg toevertrouwd: "We laten niet alles over ons heen gaan, maar stellen ons constructief op, mede ter wille van de opgroeiende generatie. Want de ontwikkelingen gaan door. En wij willen daar wat in te zeggen hebben. (...) We willen zorgen, sturen, ontmaskeren, beïnvloeden, getuigen, heenwijzen" (blz. 224). Geluk roept ons op om scheppend en handelend deel te nemen aan de cultuur, maar daarbij wel een kritische afstand te bewaren. Voorwaarde daarvoor is dat we ons openstellen naar de wereld. Durf in die wereld binnen te dringen en alternatieven aan te dragen. Vooral op het gebied van de kunsten ligt er een terrein braak in de gereformeerde wereld.

Volgens Geluk heeft het maken en genieten van kunst vier doelen: a. God eren; b. het omvormen van natuur tot cultuur; c. de dingen dichterbij brengen (met name in onderwijs en

evangelisatie); d. het opdoen van ervaringen zoals genieten of het uitdrukken van gevoelens. Van de kunstenaar vraagt dat: 1. onderwerping aan Gods Woord; 2. nederigheid; 3. trouw aan de ware natuur van de dingen; 4. goede voorbereiding en vakbekwaamheid; 5. gematigdheid. Deze vijf aspecten van het kunstenaarsschap vinden we al bij Calvijn. Geluk voegt er nog twee aan toe: 6. openheid en 7. vrijheid. In aansluiting daarop dient het kunstwerk te voldoen aan: eenvoud, zuiverheid, harmonie en levendigheid.

Geluk sluit zijn beschouwingen af met enkele opmerkingen over smaak- en stijlverschillen. Ook op dans is principieel niets tegen, als die maar op God gericht is, stelt hij. Binnen de gereformeerde gezindte moet alle ruimte gegeven worden voor kunst. Dat leidt tot verrijking van het leven. Hij sluit af met een oproep om in de gereformeerde prediking toch vooral hedendaagse taal te gebruiken en niet bang te zijn voor het benutten van visueel materiaal.

Kunst is geen zonde

Wat is de waarde van deze studie? Allereerst de vele opmerkingen die de schrijver maakt over het werk van de Heilige Geest met betrekking tot de creativiteit van mensen en hoe Gods zorg voor zijn schepping en de mensheid daarin tot uitdrukking komt. Daarnaast ook dat de schrijver een systematisch overzicht geeft van wat Calvijn zoal over de plaats van kunst en cultuur in de geschapen werkelijkheid heeft geschreven.

Vervolgens: ik denk dat vooral in de kringen van het bevindelijk protestantisme dit boek kan dienen als een eye-opener voor het denken over kunst. Nog maar al te vaak huldigt men daar de opvatting dat bepaalde kunstvormen wel en

andere niet zondig zijn. Vooral op het gebied van vorming en onderwijs levert dat problemen. Zo is er de spanning tussen talent en beroep. Jonge christenen willen graag hun talent gebruiken tot eer van God en ten behoeve van de maatschappij waarin ze leven. Maar de gemeente waarvan ze lid zijn ziet dat als een zondige weg. Reformatorische scholen hebben nog altijd grote moeite met de verplichting om kunstvakken aan te bieden. Vooral bij ckv wringt men zich in allerlei bochten om geen aandacht aan film, theater en dans te hoeven besteden. Dit boek van ds. Geluk kan daar verandering in brengen.

Het boek roept ook vragen bij mij op. Geluk citeert dan wel ruim uit het werk van Calvijn, maar het is mij niet duidelijk geworden of hij nu ook echt nieuwe gezichtspunten te voorschijn heeft gehaald. Al sinds het einde van de 19e eeuw is er gestudeerd op Calvijn in relatie tot kunst: Abraham Kuiper, Doumergue (een biografie van Calvijn, ca. 1900), Wencelius (over Calvijns esthetiek). Geluk noemt deze schrijvers wel, citeert ze soms maar maakt niet duidelijk in hoeverre hij op hun werk voortbouwt. Ook gaat hij (behalve af en toe met Kuiper) niet met ze in discussie. Verder schrijft hij er niets over, in hoeverre het zicht op Calvijn en diens houding ten opzichte van kunst en cultuur de laatste tijd is veranderd, bijvoorbeeld op grond van nieuwe Calvijn-publicaties. Maar ook hier zal gelden dat de eerste doelstelling van de auteur was, een *ontwerp van een gereformeerde cultuurtheologie* te schrijven.

De tijd van Calvijn?

Geluk is goed thuis in de theologie. Maar op het moment dat hij zich op cultuurhistorisch terrein begeeft, wordt zijn verhaal enigszins onduidelijk. Zo gebruikt hij bij de beschrijving van kunst en wetenschap in de tijd van Calvijn (de 16e eeuw) de begrippen *kunst* (in de hedendaagse betekenis) en *kunsten* (vrije kunsten, de middeleeuwse wetenschappen) door elkaar. Het gevolg is dat niet duidelijk is wat hij bedoelt. En om Calvijns opvatting over kunst samenvattend weer te geven als “kunst (...) dient een expressie van de gloria Dei te zijn”, lijkt me erg twintigste-eeuws geformuleerd: kunst als expressie is een moderne uitvinding. Dat Bourgeois zijn psalmmelodieën componeerde met hele en halve noten om de eentonigheid van het roomse gezang te doorbreken, vind ik een merkwaardige uitspraak. Gregoriaans is al verre van eentonig, laat staan de meerstemmige muziek die in de katholieke kerk klonk.

Wat in dit boek ook niet helemaal goed uit de verf komt, is de vraag of we aan Calvijn een laatmiddeleeuwse cultuuropvatting moeten toeschrijven, of juist een renaissancistische. Geluk zegt de ene keer dat Calvijn nog denkt in middeleeuwse indelingen, een andere keer dat de reformator oog had voor de schoonheid van de klassieke oudheid. Zou er bij Calvijn hier een verandering van denken zijn opgetreden?

Deze studie naar *creativiteit* in het licht van de visie van Calvijn op cultuur is enorm saai uitgegeven. Juist een onderwerp dat veel artistiek begaafde kerkgangers zal aanspreken, zou ook fraai moeten worden vormgegeven. Er staat geen enkel kunstwerk in het boek afgebeeld. De foto op het omslag is een grauwe opname van het interieur van de kerk van Calvijn, de *gotische* kathedraal St. Pierre in Genève. Daar overheen gedrukt staat in donkerrode letters de titel *Geest en cultuur*. Jammer dat een boek dat juist gaat over gaven van de Geest, en in het bijzonder de kunstzinnige, zo somber er uit ziet.

J.M. de Jong geeft culturele en kunstzinnige vorming aan de Gereformeerde Scholengemeenschap Randstad in Rotterdam en doceert kunst- en cultuurwetenschap aan de Evangelische Hogeschool te Amersfoort.

n.a.v. C.G. Geluk, *Geest en cultuur. Een theologisch onderzoek naar creativiteit in het licht van de visie van Calvijn op cultuur*. Uitg. Boekencentrum, Zoetermeer 2003. 282 blz. Prijs € 24,90.

Eenheid in de kerk, in het huwelijk en in de lof tot God

Het zomerreces is aangebroken. Het overgrote deel van de agenda zit erop. Nog vier zittingen in september en de klus zit erop.

De laatste twee dagen voor de vakantie stonden er vijf belangrijke items op de agenda.

L.E. Leefink ■

Kaders voor kerkelijke eenheid

Met welke kerken mogen we samenspreken? En onder welke voorwaarden? Afgelopen vrijdag stelde de synode twee nieuwe *Regelingen voor plaatselijk contact en samenwerking* vast. Nr. 1 voor de Christelijke Gereformeerde Kerk (met algemene stemmen) en nr. 2 voor kerken zonder landelijke overeenstemming (met 2 stemmen tegen en 1 onthouding). Zelf ben ik altijd geneigd om meteen te kijken naar wát er nu allemaal geregeld is. Maar toch is iets anders belangrijker: onze bijbelse uitgangspunten. Die staan in beide regelingen nadrukkelijk voorop. Niet als een soort beleefdheidsfrase, maar vanuit een diepe overtuiging. Daarom wil ik ze u niet onthouden vanaf deze plaats: “Zowel de landelijke als de plaatselijke contacten worden gedreven door het verlangen van onze Heiland, verwoord tegenover zijn hemelse Vader: ‘laat hen allen één zijn, Vader. Zoals U in Mij bent en Ik in U, laat hen zo ook in Ons zijn, opdat de wereld gelooft dat U Mij hebt gezonden’, Joh. 17:21. De contacten richten zich daarbij op de belofte die Jezus Christus gaf in Joh. 10:16: ‘zij zullen naar mijn stem luisteren: dan zal er één kudde zijn, met één herder’. Vanuit deze gehoorzaamheid werken de kerken zowel landelijk als plaatselijk aan kerkelijke eenheid die confessioneel is verankerd en waar mogelijk zichtbaar vorm krijgt. Ze zullen bij eventuele contacten ook andere kerken aanspreken op deze goddelijke roeping en belofte”.

Bij beide regelingen namen deputaten een amendement over van br. Hollaar, dat plaatselijke samenwerking zonder landelijke eenheid beperkt en incompleet is, zodat nog niet overgegaan mag worden tot de vorming van één gemeente.

In het kader voor samensprekingen met gemeentes waarmee we landelijk (nog) geen overeenstemming hebben, stonden al de bepalingen, dat plaatselijk moet zijn “gebleken dat er metterdaad eenheid is in erkenning en beleving van het Woord van God en de belijdenis van de kerken, alsook van de regels die op grond daarvan voor het kerkelijk leven moeten gelden” en “dat bezwaren die op generaal-synodaal niveau het gestalte geven aan kerkelijke eenheid met de andere kerkgemeenschap in de weg staan in de plaatselijke situatie niet van kracht zijn”. Zo is de balans gehandhaafd tussen landelijke

en plaatselijke eenheid, ook al ligt het primaat nu meer bij de lokale situatie. Terecht lijkt me, omdat we als gereformeerden de zelfstandigheid van de plaatselijke kerk altijd hoog achten.

Niet scheiden - niet hertrouwen

De synode nam ook besluiten over het onderwerp ‘Huwelijk & Echtscheiding’. Een ‘hot item’ in de afgelopen jaren. Niet zozeer vanwege de voorstellen zelf, als wel vanwege het rapport van deputaten. Daarin stonden omstrede passages als het ging om de exegese en de hermeneutiek (de uitleg en de interpretatie) van de relevante schriftgedeeltes. Toch is de synode unaniem akkoord gegaan met de aangepaste voorstellen van deputaten. Ds. Schreuder noemde dit besluit zelfs “één van de juweeltjes van deze synode”. Hoe kan dat, vragen sommigen zich misschien af? Wel, het antwoord is vrij eenvoudig: de synode heeft nadrukkelijk uitgesproken alleen “in te stemmen met de hoofdlijn van de door deputaten gekozen benadering van huwelijk en echtscheiding waarin vanuit de overvloedige genade van Christus en binnen het geheel van het christelijke leven in de kerken wordt ingezet op maximale toewijding aan God en zijn wil, op navolging van Christus en op een levensstijl die recht doet aan het komende koninkrijk” (besluit 1).

In de afgelopen jaren zijn we, mede dankzij de beide studierapporten van het deputaatschap en de artikelen van de predikanten A.L.Th. de Bruijne en H.J. Messelink, duidelijk verder gekomen in de manier van omgaan met alle zaken rondom het huwelijk. Niet meer de vraag of en wanneer echtscheiding en hertrouwen mogelijk is, staat centraal, maar het onderwijs en de navolging van Christus hebben een centrale plaats gekregen. Dat komt ook terug in de uitgangspunten en richtlijnen. Daarin wordt in de richtlijnen uitgesproken, dat in het licht van Gods Woord soms in een echtscheiding en/of een opvolgend huwelijk kan worden berust, maar in de bijbelse uitgangspunten wordt dit niet meer als mogelijkheid genoemd. Daarin is de inzet de volgende: “Leven naar de stijl van het koninkrijk van Christus betekent dat we bij alle huwelijksmoeiten inzetten op verzoening en herstel van de relatie” (uitgangspunt 1). Of dit door iedereen exegetisch gedeeld en pastoraal begrepen wordt, is voor mij nog de vraag.

Dit besluit vraagt dus wel om een goede toelichting.

Naast het vaststellen van nieuwe uitgangspunten en richtlijnen besloot de synode ook, dat een kerkenraad een nieuw huwelijk na een echtscheiding in de regel niet kerkelijk zal bevestigen, en dat de kerkenraad bij zondig gedrag rondom zaken van huwelijk en echtscheiding vanaf de kansel een publieke vermaning mag uitspreken. Ook wordt huwelijks catechese krachtig aanbevolen en zal er een Raad van Advies blijven bestaan.

Avondmaalsvieringen door militairen

Wanneer mogen onze krijgsmachtspredikanten het avondmaal bedienen? In uitzonderingssituaties? In uitzonderlijke situaties? Of in alle uitzendsituaties?

De twee vorige synodes kozen voor de eerste optie: bij "uitzonderingssituaties in crisis- en oorlogsgebieden" kan de dienstdoende krijgsmachtspredikant "wanneer het begeerd wordt en er gelegenheid bestaat, het avondmaal vieren en bedienen" onder strikte, bijbelse voorwaarden. Zo stond het in art. 101 van de Acta van de GS van Zuidhorn 2002.

De ouderlingen Basoski en Schelling wilden dit graag zo houden, maar ze vonden slechts 12 medestanders. De rest van de synode liet zich overtuigen door deputaten, dat er geen duidelijk omschreven uitzonderingen te formuleren zijn. Er zijn meer situaties waarin militairen worden uitgezonden dan oorlogs- en crisisgebieden. Vandaar dat deputaten voorstelden om de krijgsmachtspredikanten ook in andere uitzonderlijke situaties toe te staan de sacramenten te bedienen. Dat geldt dan niet voor alle uitzendsituaties, maar voor die operaties "waarbij militairen langdurig geïsoleerd zijn van regulier kerkelijk leven". De voorwaarden voor die sacramentsbediening zijn vervolgens wel aangescherpt in vergelijking met drie jaar geleden. En ook is er een apart besluit toegevoegd, dat deze regeling "uitsluitend geldt voor krijgsmachtspredikanten en de militairen en burgers voor wie zij de geestelijke verzorging hebben opgedragen gekregen". Geen analogie-redeneringen dus om ook op andere terreinen de viering van het avondmaal mogelijk te maken! Met 6 stemmen tegen en 3 onthoudingen nam de synode deze twee voorstellen aan en stelde vervolgens met algemene stemmen een apart bevestigingsformulier voor krijgsmachtspredikanten vast.

Erkentelijkheid en teleurstelling

Dat zijn de twee woorden die de boventoon voerden bij de besluiten over de contacten met de Nederlands Gereformeerde Kerken. Door deputaten werd vooral de erkentelijkheid naar voren gebracht over de bereidheid van de NGK om het inhoudelijke gesprek aan te gaan over de binding aan de belijdenis. In de vergadering had toch wel vooral de teleurstelling de overhand. Deputaten deden daarom alsnog een toevoeging aan de besluittekst om "met teleurstelling kennis te nemen van de uitspraak van de Landelijke Vergadering te Lelystad 2004 dat het bijbels verantwoord is om de ambten van ouderling en predikant ook voor zusters open te stellen". In de grond stond al: "Deze uitspraak vorm een ernstige barrière voor het onderlinge

contact". Deze zin is nu in de besluittekst opgenomen en krijgt dus meer accent. Dat was voor 33 leden van de synode reden om vóór dit besluit te stemmen. De drie andere synodeleden waren vooral teleurgesteld over de geïsoleerde wijze waarop de NGK tot dit besluit gekomen was, maar vonden niet dat wij als kerken hier een inhoudelijk oordeel over moeten geven, omdat de synode van het onderliggende NGK-rapport geen kennis heeft genomen en omdat dit onderwerp ook binnen onze kerken voorwerp van gesprek kan worden.

Wat zullen we zingen - Zeven jaren lang?

Nog zeven jaren en dan hebben we echt een nieuwe liedbundel met 150 psalmen en een royaal aantal gezangen. Zo is het al op de GS van Zuidhorn vastgelegd: in 2011 wordt het project 'kerkmuziek' afgerond met een definitieve bundel als eindproduct.

Maar wat komt er in die bundel? Nu hebben we al 41 Gezangen, 117 Liedboekliederen en 90 Nieuwe Gezangen. Op deze synode komen daar nog zo'n 60 Liedboekliederen en 60 Nieuwe Gezangen bij, en in principe voor de synode van 2008 nog hetzelfde aantal. Samen zijn dat 488 liederen. Een deel daarvan komt in de definitieve bundel van 2011 en de rest komt op de lijst van toegestane liederen. Tenslotte is er nog de mogelijkheid om bij speciale gelegenheden een bijzonder lied te zingen. Dat hebben we sinds de koersbepaling van 2002 uitgesproken. Deputaten willen nu, in afwijking van de planning, voor 2008 alle ruimte om van het Liedboek "de rest van de eerder geselecteerde 131 liederen en de geselecteerde liederen uit de b-categorie (...) aan de synode te presenteren". Dat kunnen er maximaal 138 worden. Hun argument daarbij is, dat ze op die manier straks vanuit de volle breedte van geschikte Liedboekliederen kunnen bepalen, welke ervan in de definitieve bundel zullen komen. Volgens sommige synodeleden is dat te overdreven: ook als volgens de afspraak van Zuidhorn 2002 over drie jaar nog 60 geselecteerd worden, kan er een evenwichtige keus gemaakt worden. En wat je niet vrijgeeft als gezang, mis je in de kerkdienst ook niet of kun je bij speciale gelegenheden alsnog laten zingen. Een enkeling drong er zelfs op aan om nu maar helemaal met het selecteren van Liedboekliederen te stoppen. Verder zal het nog de vraag zijn of de synode inderdaad de richting op wil om in de komende drie jaar ook echt naar het evangelische repertoire te kijken. Het moet passen bij de liturgische context, en volgens sommigen kunnen veel van dit soort liederen alleen bij een combo gezongen worden. Nu vind ik dat niet echt doorslaggevend, want waarom zou begeleiding via het orgel heilig zijn in de gereformeerde liturgie? De vraag zal meer moeten zijn: willen we alles wat we zingen, ook in de reguliere kerkdienst zingen? Of mag die haar eigen stijl en karakter hebben? Daarover en over de vraag, welke 120 liederen er bij zullen komen, gaat de synode zich na de vakantie buigen.

Ds. L.E. Leefink is predikant van de Gereformeerde Kerk te Nijmegen en op dit moment verslaggever van de Generale Synode te Amersfoort

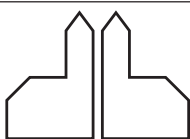
Persbericht

Bijbelse plaatsen (www.bijbelseplaatsen.nl)

In de bijbel worden ongelooflijk veel plaatsnamen genoemd. Ik vind dat je de bijbel ook beter kunt begrijpen als je iets over die plaatsen weet. Op de site www.bijbelseplaatsen.nl vind je een beschrijving van vele plaatsen in tal van bijbelse landen. In deze enige Nederlandstalige site kun je zoeken op land, op plaats en op de letters van het alfabet. Er zijn honderden foto's in opgenomen.

Reinier van den Berg
Dirk Staalweg 7
3851 LG Ermelo

Kostbaarheden ook
beter verzekerd

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

donatus

Kerkgebouwen ook
beter verzekerd

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

donatus

Vrijwilligers beter verzekerd

Donatus verzekert kerken, al meer dan 150 jaar. Maar wist u dat we ook speciale verzekeringsproducten voor kerken hebben? Bijvoorbeeld voor kostbaarheden, ramen, inventaris, aanstraalverlichting, enzovoort. Als onderlinge verzekeringsmaatschappij houden we de premies laag. Sterker nog, we restitueren zelfs een groot deel. Nog geen speciale vrijwilligersverzekering van Donatus? Vraag een vrijblijvende offerte aan.

Postbus 500, 5240 AM Rosmalen
info@donatus.nl www.donatus.nl
tel. 073 - 5221700

donatus

Werken is
géén
kinderspel

Wie geeft haar
toekomst?

Red een kind van

KINDERARBEID

Help al mee voor € 9,- of € 18,- per maand

Tel. 038 - 460 46 48

www.redeenkind.nl

Red een Kind helpt al meer dan 36 jaar kinderen in de derde wereld

George Stephensonstraat 11
8013 NL Zwolle
E-mail info@redeenkind.nl
GIRO 1599333

